

УДК 001.89

Активізація людського капіталу в системі професійної підготовки

Олександр Тридід,

доктор економічних наук, професор, директор,

Валентина Світлична,

кандидат історичних наук, доцент,

Харківський інститут банківської справи УБС НБУ

Інноваційний характер освітніх послуг

Нова парадигма цивілізаційного прогресу висуває на перший план розвиток людського потенціалу, розглядаючи його як провідну й визначальну силу суспільного розвитку. Саме якість людських ресурсів, перехід від екстенсивного до інтенсивного їх використання виступає сьогодні гарантом розвитку країн та їх глобальної економічної конкурентоспроможності. Відповідно посилюється увага суспільства до системи освіти як основи виробництва людського потенціалу.

У цьому контексті вирішальним чинником у розв'язанні проблеми якості вищої освіти в Україні стає її максимальна орієнтація на активізацію людського капіталу в процесі професійної підготовки. Людський капітал представляє собою сукупність усіх продуктивних якостей людини, він складається із компетенцій, які будуть потрібні людині в процесі навчання впродовж життя, забезпечать її здатність та готовність до інноваційної діяльності.

Фундаментальне завдання вищої школи полягає у тому, щоб підвищувати здатність тих, хто навчається, до сприйняття та використання на практиці нових наукових ідей, технічних інструментів та мето-

дів виробництва, формувати новаторські здібності, ініціативу та підприємливість.

Вирішенні цього завдання вищі навчальні заклади України мають певні напрацювання. Проблемі формування і розвитку людського капіталу надається значна увага і в працях українських дослідників. Сутність людського капіталу та специфіка його формування в Україні досліджуються В. Близнюк, В. Антонюк, О. Бородіною, Т. Власенко, О. Гришновою та іншими [1]. Однак у більшості випадків проблема людського капіталу розглядається на макрорівні, у той час як формування людського капіталу в системі вищої освіти залишається недостатньо дослідженим. Для вищих навчальних закладів України проблема пошуку найбільш ефективної моделі підготовки конкурентоспроможного фахівця з вищою освітою, що відповідає потребам соціально-економічного розвитку суспільства, зберігає свою актуальність.

Метою статті є визначення шляхів вирішення проблеми людського капіталу у процесі професійної підготовки з урахуванням досвіду Університету банківської справи Національного банку України та його структурного підрозділу — Харківського інституту банківської справи.

Орієнтація на активізацію людського капіталу є стратегічною ціллю та пріоритетом Університету банківської справи НБУ. Як зазначено в Концепції інноваційного розвитку Університету на 2010–2020 роки, формування іміджу Університету як інноваційної освітньої та наукової установи базується на нових парадигмах освітньої діяльності, переході від розуміння освіти як сфери споживання, тобто передавання і отримання знань, до сфери творення — особистого і корпоративного опанування і компетентного застосування знань. Свою місію університет вбачає у реалізації моделі випереджаючої освіти, заснованої на ідеї становлення всебічно розвинутої особистості та її вміння адаптуватися до швидких змін у банківських і фінансових технологіях та суспільних процесах, що сприятиме забезпеченню професійної самореалізації та конкурентоспроможності випускників [2].

Здійснюючи у цьому напрямку активну і послідовну діяльність, Університет та Харківський інститут банківської справи як його структурний підрозділ впровадили низку інноваційних, перспективних підходів та заходів.

Вперше серед ВНЗ економічного профілю в Університеті було впроваджено півторарічні магістерські програми, що дозволило підвищити якість навчання та удосконалити його зміст. Для цього було розроблено варіативні частини освітньо-професійної програми та освітньо-кваліфікаційної характеристики, експериментальні навчальні плани підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр», «Положення про експеримент із підготовки магістрів із терміном навчання 1,5 року в Університеті банківської справи Національного банку України» [3].

У результаті співробітництва з Департаментом НБУ та Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) в Університеті вперше в Україні розроблено магістерські програми по корпоративному управлінню та фінансовому моніторингу в банках.

Забезпеченню конкурентного позиціонування Університету на ринку освітніх послуг та ринку праці у фінансово-банківській сфері сприяє ефективно застосування дуального підходу в організації навчального процесу — поєднанні теорії та практики. Стратегічною ціллю навчального закладу, задекларованою в Концепції його інноваційного розвитку, є перехід на компетентнісну модель підготовки студентів, яка базується на формуванні цілісної системи вмінь, навичок, практичних здібностей у вирішенні професійних завдань.

Елементами цієї моделі є навчально-ознайомлювальна, навчальна, виробнича, переддипломна практики, що проводяться на базі навчально-тренувальних комплексів Університету та реальних баз практик — підприємствах, організаціях, фінансових та банківських установах, а для магістрів, крім того, — наукова та педагогічна практики. На всіх етапах практичної підготовки відбувається послідовний розвиток компетенцій студентів з урахуванням сучасних вимог ринку праці.

Навчальна практика студентів сприяє формуванню вмінь та практичних навичок роботи за спеціальністю. Основна мета навчальної практики — закріпити та поглибити теоретичні знання студентів, підготувати їх до самостійної роботи за фахом. В Харківському інституті банківської справи даний вид практики проходить, як зазначалося вище, на базі навчально-тренувального комплексу, в межах якого забезпечено тісну взаємодію навчально-тренувального банку (при кафедрі банківської справи, технічне оснащення і організаційна структура відповідають стандартам реального банку, що дозволяє моделювати виробничі ситуації), та чотирьох навчально-тренувальних фірм з різними формами власності (при кафедрах обліку і аудиту, фінансів).

Навчально-тренувальний комплекс інституту має сучасну матеріальну базу: приміщення обладнані офісними меблями

та АРМ кожного співробітника фірм та банку, забезпечене використання ПЕОМ та сучасних засобів інформатизації (прикладні програми пакету MS Office, операційний день банку БАРС, системи автоматизації банківських операцій БАРС «Millennium», «Ісаод-банк», «Міні-банк», програмно-технічний комплекс СЕП, програмне забезпечення автоматизації бухгалтерського обліку «1С: Бухгалтерія» та «Інфобухгалтер», комплексна система керування для малих та середніх підприємств «Парус», програма автоматизації бізнес-процесів підприємства «Галактика», програмне забезпечення з фінансового аналізу діяльності банку «Контур» та «Інталев», а також засоби захисту інформації в комп'ютерних системах і мережах).

Завдяки електронній пошті НБУ, програмам «Нормативні акти України», «Ліга-закон» науково-педагогічний персонал та студенти своєчасно отримують інформацію про сучасні економічні процеси, які відбуваються в Україні.

Поглиблена практична підготовка студентів на базі навчально-тренувального комплексу з використанням тренінгових технологій дозволяє максимально скоротити термін адаптації майбутнього фахівця до діяльності в реальних економічних умовах.

Розроблена в Харківському інституті банківської справи УБС НБУ модель професійно-практичної підготовки зорієнтована на особистість кожного студента, на виявлення й розвиток його здібностей та інтелектуального потенціалу. Важливою її складовою є науково-дослідна робота студентів. Велику роль у розвитку студентів, формуванні професійної культури відіграє діяльність студентських клубів, конкурс студентських наукових робіт з економіки, фінансів та банківської справи, конкурс «Кращий за професією», науково-практичні конференції студентів та молодих учених.

Виробнича практика студентів інституту носить комплексний характер і спрямована на об'єднання двох взаємодіючих

факторів — теоретичного і практичного навчання, що дає змогу, з одного боку, науково обґрунтувати й систематизувати практичний досвід студента, з іншого — застосовувати й закріпити одержані знання. Виробнича практика націлена на подальше зближення навчального процесу з реальними умовами професійної діяльності. Під час практики реалізуються специфічні методи навчання та форми активізації пізнавальної діяльності: реальне включення студента у виробниче середовище, діалогова форма спілкування з фахівцями, самостійна постановка пошукових задач (залежно від індивідуального завдання), консультації з підготовки звіту про практику, захист звітів (участь у конференції практикантів).

При цьому практична підготовка спрямовується на закріплення і поглиблення теоретичних знань зі спеціальних дисциплін, засвоєння нових інформаційних та комунікативних технологій, психологічну адаптацію студентів до конкретних умов фахової діяльності, мотивацію постійного оновлення власних знань згідно з вимогами практики, що змінюються.

Метою переддипломної практики є всебічне та глибоке вивчення одного з напрямків діяльності банківської установи або підприємства, збір практичних та статистичних матеріалів для написання дипломної роботи. Закріплення та поглиблення набутих теоретичних знань, узагальнення практичних матеріалів переддипломної практики дає змогу істотно підвищити якісний рівень дипломних робіт як наукових праць, в яких можуть бути вироблені практичні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності окремих банків, установ, підприємств.

Базами практики студенти інституту забезпечені у повному обсязі. Використовуються установи територіальних управлінь НБУ південно-східного регіону України, банки та підприємства, які забезпечують виконання вимог наскрізної програми практики підготовки студентів, мають необхідне обладнання та високок-

валіфіковані кадри. Стосунки з базами практики закріплені відповідними договорами.

Наукова і педагогічна практика магістрів передбачає участь студентів у науково-дослідній та педагогічній роботі кафедр на правах повноправних учасників. Складовими наукової практики є написання наукових статей, обов'язкова участь з доповідями у науково-практичних конференціях та семінарах, керівництво науково-дослідними роботами студентів молодших курсів. Педагогічна практика передбачає участь студентів у розробці практичних завдань з дисциплін кафедри, проведенні практичних і семінарських занять, підготовку наочного матеріалу, у тому числі, презентацій, для проведення лекцій з обраної профільної дисципліни, участь у написанні окремих розділів навчально-методичних посібників, написанні методичних вказівок щодо проведення практичних, семінарських занять, виступи з доповідями на науково-методичних семінарах і методичних конференціях з проблем організації навчального процесу. За підсумками практики кращих студентів, що здобувають ступінь магістра, кафедри і вчена рада рекомендують на викладацьку діяльність.

Велике значення надається в Університеті соціальному контексту освіти, що дасть можливість випускникам формувати успішну професійну кар'єру на принципах соціальної справедливості, відповідальності, загальнолюдських цінностей.

Світ давно визнав, що принципи соціальної відповідальності є незмінною складовою успішної стратегії бізнесу. Ті компанії, які сповідують соціальну відповідальність, формують інструментарій, який позитивно впливає на всі сфери їх діяльності, співпрацю з партнерами, забезпечує сталий розвиток, що особливо важливо для України за умов нестабільності, низького рівня правової та моральної свідомості, корупції тощо. Визнавши актуальність цієї проблеми і розглядаючи

корпоративну соціальну відповідальність як складову професійної підготовки, Університет здійснює напрацювання моделі корпоративної соціальної відповідальності як для сфери банківництва, так і для інших видів діяльності на основі українських традицій меценатства та добродійності.

У студентському середовищі проводяться різноманітні добродійні акції, що пов'язані з реалізацією соціально значимих проектів [4].

Університет першим в українській освіті запровадив навчальну дисципліну «Корпоративна соціальна відповідальність» з відповідною навчальною програмою та видав перший в Україні підручник [5]. Зазначена дисципліна має стати обов'язковою, адже корпоративна соціальна відповідальність формує ключові компетенції для будь-якого фахівця.

Морально-етичні аспекти сучасної економіки та питання соціальної відповідальності бізнесу стали одними із пріоритетних напрямів наукових досліджень. Викладачами Університету видано монографію «Моральний вимір економіки: соціальна відповідальність бізнесу та економічна ефективність». Її авторами розкрито антропомірність та етичні детермінації економічної діяльності, роль моралі в її регулюванні, проблеми утвердження в економічній поведінці громадян трудової моралі і соціальної справедливості, регулятивний потенціал морально-етичних цінностей бізнесу та соціально-етичні імперативи управління економічною діяльністю в контексті глобалізації [6].

Університет уклав угоду про співпрацю з Люблінським католицьким університетом ім. Івана Павла II (Республіка Польща) про наукову співпрацю над проектом «Етика і економіка», в рамках якого здійснюється цілеспрямоване наукове вивчення впливу норм моралі на людину та її економічну поведінку, визначається механізм формування «етики відповідальності» в сучасному українському суспільстві.

Визначальним серед параметрів, за якими оцінюється конкурентоспроможність вищих навчальних закладів, є попит на випускників на ринку праці. Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів розглядається сьогодні «як інтегрований результат процесу освіти та професійної підготовки» [7].

В умовах фінансово-економічної нестабільності в Україні питання працевлаштування випускників визнано в Університеті стратегічно важливим. Інститут підтримує стабільні контакти з кадровими службами банківських установ та підприємств щодо забезпечення поточних потреб у фахівцях; забезпечує участь студентів старших курсів у відбіркових заходах банків, підприємств, установ, організацій через письмові тестування, індивідуальні співбесіди, подання резюме.

З метою надання роботі з працевлаштування випускників постійно діючого, системного характеру у вересні 2002 року на базі інституту було створено клуб випускників. Важливим напрямом його діяльності є моніторинг працевлаштування та професійної кар'єри молодих фахівців після закінчення навчання, залучення їх до навчально-виховного процесу в інституті (до участі у роботі круглих столів, засідань студентських клубів, включення до складу журі у студентських професійних конкурсах, олімпіадах). Клубом створено базу даних випускників, розпочато роботу з формування відеотеки щодо професійної діяльності фахівців — колишніх студентів.

Роботодавці виявляють зацікавленість у співпраці з Університетом та його структурними підрозділами. Коло спільних інтересів для обох сторін як рівноправних партнерів досить широке. Висококваліфіковані фахівці-практики беруть участь у навчальному процесі, державній атестації студентів, виконанні спільних науково-дослідних робіт. Завдяки цій співпраці студенти отримують іменні стипендії НБУ та комерційних банків.

Широка і безпосередня участь фахівців-практиків у підготовці студен-

тів обумовлює формування в навчальних закладах особливого комунікативного середовища. Спілкування з фахівцями фінансово-кредитних установ у навчальному процесі, у позанавчальний час, у групі та індивідуально дає студентам можливість розвитку навичок ділового спілкування, визначення професійних інтересів та пріоритетів, напрямків самовдосконалення та саморозвитку.

З метою забезпечення професійної мобільності та конкурентоспроможності випускників Харківський інститут банківської справи розпочав експеримент з викладання дисциплін «Маркетинг», «Менеджмент» і «Фінанси» англійською мовою для студентів III курсу. Експеримент, що згодом стане регулярною практикою, є кроком на шляху імплементації Болонських реформ, зокрема вимоги мобільності. Студенти зможуть не лише додатково вивчати розмовну іноземну, а й одержать перспективу проходження практики за кордоном [8].

Щ ілеспрямовані, узгоджені, повсякденні зусилля щодо активізації людського капіталу у процесі професійної підготовки забезпечують конкурентне позиціонування Університету на ринку освітніх послуг та ринку праці у фінансово-банківській сфері.

Література

1. *Антонюк В. П.* Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку / В. П. Антонюк / НАН України. Ін-т економіки промисловості. — Донецьк, 2007. — 348 с.
2. *Близнюк В., Власенко Т.* Людський капітал України як фактор економічного зростання // Україна: аспекти праці. — 2003. — № 6. — С. 20–24.;
3. *Бородіна О. М.* Людський капітал на селі: наукові основи, стан, проблеми розвитку. — К.: ІАЕ УААН, 2003. — 277 с.

4. *Гришнова О. А.* Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. — К.: Знання, КОО, 2001. — 254 с.

5. *Концепція інноваційного розвитку* Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) на 2010 — 2020 роки. — К., 2010.

6. *Стартував* проект із запровадження магістратури терміном 1,5 роки // Золотий резерв. — 2009. — № 8. — С. 5.

7. *Другий* аукціон надій подарував надію новонародженим // Золотий резерв. — 2008. — №2. — С. 10–11; Студенти УБС врятують річку Вільшанку // Золотий резерв. — 2009. — №9. — С. 10–11.

8. *Корпоративна соціальна відповідальність: підручник* / за ред. Т. С. Смовженко, А. Я. Кузнецової. — К.: УБС НБУ, 2009. — 258 с.

9. *Моральний вимір економіки: соціальна відповідальність бізнесу та економічна ефективність* / за ред. Г. Ф. Хоружого. — К.: УБС НБУ, 2009. — 255 с.

10. *Кудін, А.* Реалізація в Україні принципів і завдань Болонського процесу: забезпечення мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування // Вища шк. — 2006. — №1. — С. 33

11. *Освіта в УБС* // Золотий резерв. — 2009. — №8. — С. 4.

11.10.2010

На книжну полку

Магістрам — міцні знання та педагогічні компетенції

Подольська Є. А. Педагогіка і психологія вищої школи : навчальний посібник / Є. А. Подольська ; Нар. укр. акад. — Харків : Вид-во НУА, 2011. — 316 с.

У видавництві Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» вийшов друком навчальний посібник «Педагогіка і психологія вищої школи» з грифом Міністерства освіти і науки професора Є. А. Подольської.

В основу посібника покладено авторську програму з навчального курсу для магістрів «Педагогіка і психологія вищої школи», складену згідно вимог Міністерства освіти і науки України і рекомендацій Болонської декларації. Мета посібника полягає у формуванні у магістрантів професійно-педагогічних компетенцій, у виробленні методологічних підходів до дослідження педагогічних і психологічних особливостей вищої школи, в удосконаленні педагогічної техніки викладача вищої школи.

Стрижнвою ідеєю є модернізація освіти в Україні, переорієнтація вітчизняної вищої школи із змістовно-знаннево-предметної парадигми на вироблення в особистості студента готовності і здібності до ефективної життєдіяльності в широкому полі різноманітних контекстів, до здійснення педагогічного самоменеджменту.

Курс передбачає розподіл навчального матеріалу по чотирьох змістовних модулях: «Модуль 1. Педагогіка вищої школи»; «Модуль 2. Психологічні особливості діяльності у вищій школі»; «Модуль 3. Методика викладання у вищій школі»; «Модуль 4. Методологія організації науково-дослідної роботи магістрантів».

Досліджуються трансформації та перспективи розвитку освіти у світовому співтоваристві в умовах глобалізації, визначаються напрямки реформування вищої освіти в Україні у зв'язку з вимогами Болонського процесу, осмислюються інновації, що сприяють створенню освітніх стратегій, адекватних вимогам до сучасного молодого фахівця в умовах ринку. На основі описових, пояснювальних характеристик ефективної педагогічної взаємодії, представлених у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, психології, філософії та соціології освіти, уточнюються концептуальне уявлення про освіту як соціальне явище, проводиться систематизація існуючих теоретико-методологічних підходів до дослідження змісту вищої освіти, її основних моделей та стратегічних і тактичних завдань реформування. Визначається сутнісна структура педагогіки вищої школи, логіка та основні

принципи педагогічного дослідження, а також наводиться класифікація основних категорій педагогіки вищої школи.

Розглядаючи основні компоненти педагогічної майстерності, виділяючи творчі аспекти у діяльності викладача, Є. А. Подольська орієнтує магістрантів на такі проблемні завдання, кейсові методики, тренінги, які дозволяють їм розвивати свої педагогічні здібності, удосконалювати педагогічну техніку і, взагалі, збагачувати свій суб'єктивно-особистісний світ.

Суттєвим досягненням автора можна вважати матеріал четвертого модуля, де розглядаються методологічні засади організації наукової діяльності, основні етапи та процедури підготовки до захисту дисертації. Особлива увага надається методиці та методології науково-дослідницької діяльності з метою напрацювання навичок публічної презентації результатів наукової роботи, підготовки магістерських і кандидатських дисертацій до захисту.

Безсумнівно, викладений матеріал стане надійним підґрунтям для задоволення внутрішньої потреби магістрантів у духовній самостійності в ході педагогічної взаємодії, у напрацюванні необхідних ключових компетенцій для запровадження педагогіки партнерства, суб'єкт-суб'єктних відносин у сучасній вищій школі. Цьому сприяють і запропоновані після кожної теми плани семінарських занять, питання до модульного контролю, проблемні запитання, теми рефератів, завдання для самостійної роботи, список рекомендованої літератури до кожного модуля. Для закріплення та контролю знань з курсу автором розроблені тести.

Анатолій Гайков,
кандидат історичних наук, проректор з науково-методичної роботи, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»